

Bisericile în spațiul public românesc: despre nevoia unei re(con)stituirii

Conovici, Iuliana

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Conovici, I. (2007). Bisericile în spațiul public românesc: despre nevoia unei re(con)stituirii. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(3), 501-504. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56093-5>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Bisericile în spațiul public românesc

Despre nevoia unei re(con)stituirii

IULIANA CONOVICI

La începutul anului 2006, la Institutul de Cercetări Politice din București, un grup de tineri cercetători ai fenomenului religios din România se întruneau în speranța construirii unor moduri convergente de reflecție în jurul subiectelor de interes comune, participând totodată la structurarea necesarei comunități de cercetare în acest domeniu. Prin natura sa, alcătuirea informală care a căpătat numele de „Grup interdisciplinar pentru studiul religiilor” era eterogenă. Colaborarea între membri era o provocare în sine. Un punct de plecare pentru viitoarea colaborare a fost crearea unui forum online care să faciliteze comunicarea și difuzarea informațiilor academice între membrii grupului și către toți cercetătorii interesați.

Un al doilea proiect, asumat de Institutul de Cercetări Politice din București, a fost organizarea unei conferințe care să reunească, într-un cadru academic, participanți din întreaga țară, atât în vederea construirii unei reflecții comune, cât și a creării și consolidării de legături între cercetătorii din domeniu. Tema aleasă, situația Bisericilor din România de-a lungul secolului al XX-lea se preta la o reflecție interdisciplinară, iar cadrul în care avea să se desfășoare invita la rigoare academică.

În zilele de 10-11 iunie 2006, conferința națională „Biserici și politică în România secolului al XX-lea” s-a desfășurat la Institutul de Cercetări Politice din București. Conferința reunea, pentru dezbaterea temei propuse, circa 30 de participanți, toți preocupați de investigarea dimensiunii publice a religiei în spațiul românesc. Cuvântul de ordine al întâlnirii a fost diversitatea, iar aceasta se traduce la rândul său în textele care urmează.

Conferința care a dat naștere acestei publicații avea ambiția de a participa la reconstruirea *puzzle*-ului care este peisajul religios românesc al ultimului secol, investigând deopotrivă modul în care atât cultele, cât și statul român (dar nu numai el) s-au implicat în și măsura în care au participat la transformările prin care acesta a trecut.

Perspectivile, abordările, metodologia folosite de autori, precum și opțiunile filosofice ale fiecăruia sunt diferite: de la metoda istorică la perspectiva științei politice, de la sociologia religiei la teologie și filosofie. Subiectele sunt și ele foarte diverse. Departate de a se mulțumi cu aplecarea asupra istoriei Bisericii majoritare, una din mizele acestui șantier de cercetare este aceea de a lansa provocarea investigării peisajului religios românesc al secolului al XX-lea în ansamblul său. Într-un peisaj editorial în care reflecțiile comprehensive asupra statutului religiei în spațiul public rămân puține, textele de față au, credem, destule de oferit.

Secolul al XX-lea le apare multora ca un secol al rupturilor succesive, marcate de războaie modiale, fie ele „calde” sau „reci”. Spațiul românesc ne apare și el ca atare: se pretează la o descompunere a istoriei într-un „înainte de Primul Război Mondial”, perioada interbelică (legată de cea a următorului Război Mondial), perioada comunistă și cea postcomunistă. Timpul istoriei românești este delimitat prin războaie și revolte sângeroase. Tentația periodizării este atât de mare, încât riscăm să tratăm istoria ca o înlanțuire de segmente separate, bine delimitate.

Interbelicul rămâne perioada de glorie a României mari, comunismul un accident a cărui vindecare se produce instantaneu în decembrie 1989.

Dacă este să ascultăm chiar unele voci autorizate din interiorul Bisericii, prezența religiei, și îndeosebi a confesiunilor creștine în acest spațiu și timp pare să urmeze aceleași coordonate. Astfel, dacă perioada pre-1918 rămâne una a moștenirii unei experiențe istorice per ansamblu benefice, comunismul tratat ca accident poate fi evacuat din memorie, printr-o reîntoarcere, în zilele noastre, la situația unui interbelic românesc idealizat, cel puțin din punct de vedere al statutului religiei în societate. Memoria este convenabil selectivă și așterne peste traume uitarea. Dar uitarea nu înseamnă nicidecum eliberarea de aspectele neplăcute ale experiențelor trecute, ci mai degrabă o orbire voluntară. Trecutul, ascuns într-un colț, refuză să treacă, lăsându-și mereu mai insistent urmele asupra prezentului, reapărând în cele mai neconvenabile momente. Pentru înțelegerea modului în care Biserica s-a integrat în spațiul public al României moderne, reflecția riguroasă, aplicată și matură este, credem, de neînlocuit. Iar Universitatea se dorește a fi spațiul privilegiat al acesteia.

Textele care urmează se înșiruie pe firul întregului secol trecut. Am păstrat, pentru comoditate, periodizarea binecunoscută, dar, după cum cititorul va putea observa, textele comunică, uneori involuntar, între ele și adesea ajută la stabilirea de punți de legătură între diferitele perioade investigate. Probleme, nevoi, întâmplări din prezent capătă sens – adesea altul decât cel pe care actorii implicați ar dori să-l propună ei înșiși –, pe măsură ce istoria lor începe să se clarifice.

Studiul lui Paul Brusanowski lansează dezbateră. În contextul discuțiilor din cadrul Bisericii Ortodoxe Române cu privire la reforma Statutului său de organizare și funcționare, autorul prezintă detaliat construirea modelului de relații între Biserica Ortodoxă și stat în Transilvania lui Andrei Șaguna, pe baza principiilor autonomiei și subsidiarității. Întregul studiu se constituie într-o pledoarie în favoarea modelului șagunian care, argumentează autorul, a fost corupt odată cu integrarea Transilvaniei într-o Românie în care statul nu înțelegea să acorde Bisericii doar o „autonomie stâmpărată” (mai mult „stâmpărată” decât autonomie reală, și în care sensul subsidiarității se pierde în favoarea centralismului administrativ).

Pornind de la dezbateră publică referitoare la administrarea moștenirii lui Emanuil Gojdu, Radu Carp trece dincolo de datele problemei juridice propriu-zise, pentru a prezenta un model specific de susținere a învățământului universitar confesional: cel al burselor private.

Mihai Chioveanu identifică în legionarism, cum alții au făcut-o cu fascismul, un tip particular de religie politică. Discursul religios propriu-zis (în specie ortodox) a fost, după cum argumentează autorul, folosit doar ca instrument pentru promovarea unor scopuri până la urmă mundane.

Dorin Dobrinu continuă conturarea peisajului religios-politic al României interbelice cu prezentarea și explicitarea situației cultelor neoprotestante în perioada amintită și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. El își propune astfel să demonstreze că persecuțiile organizate de stat împotriva acestor confesiuni nu își au originea în perioada comunistă, ci cu mult înainte. Studiul caută să descrie totodată și contextul și modul în care se ajunge la o relativă normalizare a relațiilor între aceste confesiuni și stat.

George Enache se apleacă asupra modului în care se structurau relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu statul român interbelic, pornind de la cazul liderilor AGCOR, cu ajutorul documentelor de arhivă disponibile. Textul relevă intole-

ranța autorităților față de orice manifestare a autonomiei clerului ortodox; modul în care acestea îi tratează pe liderii AGCOR dau măsura și prețul statutului, îndeobște considerat privilegiat, al Bisericii Ortodoxe în perioada interbelică în cea a guvernării Antonescu.

Miza textului Andreei Nanu este descifrarea mecanismelor de permanentă re-inventare a unei identități publice ortodoxe în contextul României interbelice, printr-o investigare a scrierilor celor mai cunoscuți teologi ai acelei perioade. Astfel, sunt surprinse tensiunea între ideologia românismului și tentativele de creare a unui ecumenism creștin (fie și numai ortodox).

Mihaela Ghimici folosește metoda comparativă, aplicând teoria *path dependence* (tradusă ca „dependența de cale”) la cazurile Bisericilor majoritare din România și Polonia. Pornind de la ideea că în perioada comunistă, din punct de vedere politic și economic, în aceste țări este aplicat modelul sovietic, autoarea testează această ipoteză și pentru situația cultelor din aceste țări. Perioada investigată merge de la instaurarea regimurilor comuniste până în 1953.

Gheorghe Modoran prezintă sintetic starea cultelor neoprotestante, mecanismele de supraviețuire, adaptare și opoziție folosite alternativ sau succesiv în relațiile acestora cu statul comunist și modurile în care se ajunge la o normalizare a acestora.

Studiul redactat de Ana-Maria Rădulescu înfățișează situația aplicării Decretului de desființare a mănăstirilor în Arhiepiscopia Craiovei, publicând la sfârșit un document inedit redactat de împuternicitul de culte pentru Arhiepiscopia Craiovei. Investigația, bazată pe surse inedite, surprinde tensionata și ambigua construcție a relațiilor între Biserica Ortodoxă și statul comunist.

Spre deosebire de lucrările precedente, textul lui Cristian Vasile este unul polemic. Istoric, acesta alege să facă o critică severă istoriografiei și mai ales a istoricilor care s-au aplecat, după 1989, asupra situației Bisericii în comunism. Investigând discursurile istorice contemporane asupra temei amintite, autorul denunță abordarea partizană și incapacitatea de detașare a majorității celor implicați în acest demers.

Lucian Ovidiu Ivan ne propune, pe baza documentelor de doctrină socială ale Bisericii Catolice și cu ajutorul teologiei lui Johann Baptist Metz o viziune creștină asupra modului de a fi împreună al europenilor. Pe baza acelorași repere este construită lucrarea lui Cristian Barta. Acesta ne prezintă o schiță a evoluției modului de raportare a Bisericii Române Unite la statul român postcomunist, trecând în revistă principalele ipoteze vehiculate de-a lungul perioadei: de la crearea unui partid de inspirație (greco-)catolică la apropierea de PNȚCD și până la distanțarea de viața partizană. Sprijinindu-se pe autoritățile teologice amintite mai sus, el afirmă că Biserica Română Unită „are nevoie de o teologie politică”.

Silviu Rogobete face o trecere în revistă, bazată pe date statistice și pe analiza textului recente Legi pentru libertatea religioasă și regimul general al cultelor, a situației religiei în România contemporană. El propune multiculturalismul ca model de conviețuire a religiilor din România și totodată o reinterpretare a Tradiției creștine în aceeași cheie, sub semnul asumat al postmodernității.

Bogdan Alexandru Duca își propune să demonstreze modul în care legionarismul și avatarurile sale au influențat și au fost influențate de gândirea ortodoxă a vremii, considerând că doctrina legionară și cea a neo-legionarilor actuali ar putea fi interpretate ca o încercare de structurare a unei teologii politice ortodoxe

(altminteri absente?). Textul, redactat pe un ton polemic, își propune însă mai degrabă să deschidă o dezbatere decât să dea răspunsuri definitive.

Tot polemic este și textul lui Mihail Neamțu. Tema acestuia, în forma revăzută pentru publicare, tratează câteva probleme foarte actuale ale prezenței ortodoxe în societate, fiind reformulată ca un diagnostic pentru ziua de azi. Autorul pledează pentru participarea inteligentă a autorității ecleziastice ortodoxe la un dialog în care societatea românească să reînvețe să gândească la construirea binelui comun. El insistă totodată asupra nevoii unei alfabetizări teologice a mass-media și a decidenților politici români, totul în vederea coalizării inteligențelor credincioase împotriva rinocerizării deghizate sub multe chipuri contemporane.

Nu mai puțin actuală este tema dezbătută de Radu Preda în analiza pe care o face unui singur aspect, încă nerezolvat, din tranziția românească: deconspirarea poliției politice din România și îndeosebi a participanților săi din rândurile clerului (ortodox). Cu fericita precizare că „biologia singură nu conferă un ascendent moral”, autorul insistă asupra necesității (auto-)deconspirării celor responsabili, nu pentru a facilita execuții morale publice, ci în vederea eliberării conștiințelor acestora de constrângerea și șantajul la care dosarele acțiunilor trecute îi expun în postcomunism.

Textul semnat de autoarea acestei introduceri urmărește discursul public al ierarhilor ortodocși din perioada postcomunistă, identificând câteva capcane ale strategiilor discursive ale acestora. Insistența asupra argumentului național în primii ani postcomuniști; asupra caracterului majoritar al Bisericii Ortodoxe în anii următori; și în fine apariția unui discurs care plasează vocea Bisericii în interiorul societății civile cuprind toate în sine riscul major al secularizării interne a Bisericii înseși, precum și a conștiințelor credincioșilor acesteia.

Sorin Gog propune și el o investigație asupra aplicării teoriei secularizării în spațiul est-european și îndeosebi românesc. Autorul consideră că secularizarea socială a fost realizată cu succes de către regimurile comuniste, dar cu mai puțină eficiență la nivelul conștiințelor individuale, procesul continuând și astăzi.

În timpul care a trecut de la întâlnirea propriu-zisă, mai mulți dintre participanți au simțit nevoia să-și revadă textele, spre a ne oferi o interpretare actualizată a acestora. Dar, după cum cititorul va putea constata, practic toate paginile care urmează sunt scrise cu sentimentul urgenței, pentru a răspunde unor nevoi actuale. Căci nu poate exista o dezbatere matură asupra rolului pe care îl joacă sau l-ar putea juca religia în viața noastră, a celor de astăzi fără a înțelege ideile și valorile, cauzele și efectele, precum și complicatul său parcurs istoric în România modernă. De aici necesitatea unei reflecții comune care să urmeze cel puțin cursul ultimului secol. Tema este, desigur, vastă, iar publicația de față își propune să aducă înaintea publicului doar câteva din piesele lipsă ale acestui *puzzle* foarte complicat. Provoacarea conținută în aceste pagini este invitația adresată cititorului de a se sluji de acestea ca de un punct de plecare pentru înțelegerea întregului tablou. Ba mai mult, poate duce el însuși mai departe căutarea, fie căutând piese noi, fie căutând să le potrivească pe cele existente.